
SZEMLE

A TANULÓ RÉGIÓ

A *tanuló régió* fogalma az 1990-es évek közepén jelent meg a szakirodalomban. (A többes szám használatát a fogalomhoz kezdettől kapcsolódó multidiszciplinaritás indokolja.) Már az induláskor regionalisták és gazdaságfejlesztéssel foglalkozó közgazdászok, társadalom-földrajzosok és innovációkutatók, gazdaságfejlesztéssel foglalkozó szakpolitikusok és szervezetszociológus írták le, hogy szerintük mi a tanuló régió, illetve milyen megközelítéseket használhatunk a jelenség vizsgálatánál. A fogalmat a későbbiek során további tudományterületek is felfedezték maguknak. A neveléstudományon belül az érdeklődés elsősorban a felsőoktatás, valamint a felnőttképzés, felnőttoktatás, felnőttkori tanulás felől mutatkozott. A téma a közoktatást és szakképzést kevésbé érintette meg, nem véletlenül, hiszen e két utóbbi a tanuló régióban sem játszik kiemelkedő szerepet.

Az alábbiakban egy olyan kötet ismertetünk (*The Learning Region: Foundations, State of the Art, Future*), amely jól összefoglalja a jelentősebb elméleti megközelítéseket, ugyanakkor empirikus vizsgálatok (elsősorban esettanulmányok) eredményeit és szakpolitikai megfontolásokat is tartalmaz. Megítélésünk szerint a kiadvány a tanuló régió területén végzett kutatások esszenciája, „kézikönyve” abban az értelemben, hogy megjelenjen benne a témában legismertebb nemzetközi kutatók elképzelései. Tekintettel a téma multidiszciplináris jellegére, nem véletlen, hogy a kérdéssel foglalkozó szakemberek eltérő háttérrel és kutatói megközelítéssel rendelkeznek. Ez egyben kötetünket is jellemzi, amelyben humán- és gazdaságföldrajz, közgazdaságtan, szervezeti tanulmányok, regionalizmus, regionális és gazdaságfejlesztés, szociológia, gazdaságfejlesztési politika bizonyos jegyei egyaránt jelen vannak.

A következőkben az egyes fejezeteket, illetve írásokat mutatjuk be. A könyv három nagyobb egységből áll, melyet a szerkesztők tanulmánya vezet be. Az első részben megjelenő írások szerzői a tanuló régió jelensége és fogalma elemzésének, kutatásának nemzetközileg ismert szaktekintélyei, az elmúlt 15–20 év leghivatkozottabb kutatói (*Michael Storper, Richard Florida, Björn Asheim, Kevin Morgan*), nem véletlenül viseli a fejezet az *Alapok* címet. A négy tanulmány más-más szemlélet és aspektusokat jelenít meg, ami egyben a fogalom komplexitását és a hozzá kapcsolódó normatív definíció hiányát is jól mutatja.

Michael Storper a regionális és globális verseny új időszakáról ír, és a változások legfontosabb elemeit elemzi: az új technológiát, az innovációt, az infokommunikáció fejlődését, a fogyasztói társadalom formálódását, az agglomeráció és a technológián alapuló dinamizmust.

A tudás forradalmáról szól *Richard Florida*, aki szerint az maga is leginkább regionális keretekben alakul és fejlődik. Az új rendszerhez, amely a tudásintenzív gazdasági ágazatokban jelenik meg klasszikusan és leginkább vizsgálhatóan, szükségszerűen hozzátartozik a globális rendszerek erősödését is szolgáló regionális hálózatosodás. A jelenség vizsgálata során Florida egy definíció megalkotására is kísérletet tesz. E szerint a tanuló régió összegyűjti és raktározza a tudást és ötleteket, egyúttal megteremt egy olyan környezet alapját, amely a tudás, az elképzelések és a tanulások megvalósulását, azok áramlását biztosítja.

Björn Asheim új megközelítésekkel gazdagítja a fogalmat. Ő az újonnan formálódó ipari övezetek által kialakított területeket tekinti tanuló régiónak. Az innovációknak és a kiépülő tudásgazdaságnak köszönhetően ma már új iparról és új körzetekről beszélhetünk, ami változás a korábbi, Alfred Marshall-féle ipari kör-

zetekhez képest. Az erősödő innováció egyben versenyképességi előnyt is biztosít, s ebben a folyamatban a tanulásnak katalizátorszerepe van.

Az elméleti rész utolsó írása *Kevin Morgan* munkája, aki, Florida mellett, a tanuló régió fogalmi megalapozásának talán egyik legjelentősebb hatású kutatója. A regionális megújuláshoz nemcsak innovációra van szükség: a hálózatosodásban a legfontosabb ipari szereplők mellett a hálózatba becsatlakozó egyéb intézmények (kamrák, kutatóhelyek, felsőfokú intézmények, szolgáltató önkormányzatok stb.) is jelentős szerephez jutnak. A stabilitás–instabilitás változásai is jótékony hatásúak, a kreativitás, a proaktivitás és az interaktív folyamatok mind nélkülözhetetlen építőelemei a tanuló régióknak.

Ezek az elméleti írások vezetnek át az olvasót a második, terjedelmesebb fejezetbe, amely a tanuló régió koncepciójának jelenlegi helyzetéről nyújt információt. Az itt közölt első írás szerzői, *Roel Rutten* és *Frans Boekema* (ők egyben a kötet szerkesztői is) az első fejezet négy tanulmányának szintetizáló elemzése után a második fejezet további írásainak konceptuális alapjait fektetik le. A tanuló régió megközelítéseiben szerintük három változót minden esetben figyelembe kell venni. Az első a térbeliség, amely két aspektusból is befolyásoló szereppel bír. Az agglomeráció, urbanizáció egyrészt kedvezően hat a különböző tranzakciókra, másrészt a látens tudás lehetséges megosztása és cseréje is kedvezőbben megvalósulhat, amint azt gyakran a földrajz tudásának is nevezik. A második változó a gazdaságban működő szereplők interakciója és az ezekből ki- és felépülő hálózatok. A harmadik tényező a szervezeti, intézményi regionális ellátottság, illetve annak heterogenitása és szinergiája. A tanulmány végén Rutten és Boekema felhívja a figyelmet a társadalmi tőke katalizátorszerepére, amelyet a régió tanulásának erősítésében betölthet.

Ed Malecki és *Gert-Jan Hospers* a tudás és a versenyképesség kapcsolatának térdimenzióját vizsgálja. Írásukban a tanuló régió kialakításában szerepet játszó kreativitásra, tudásra,

kompetenciákra, tanulási kapcsolatokra és azok szerepére fókuszálnak. Bár a fogalom vizsgálatánál a szerzők a térbeli dimenzióra irányítják a figyelmet, emellett hangsúlyozzák a nem-lokális kapcsolatokat, kapcsolódásokat fontosságát, tovább azt is, hogy a versenyképesség kialakításában – a meglévő lokális, regionális értékek mellett – a globális kapcsolódás is jelentős szerepet kap.

A regionális innovációs hálózatokról értekeznek a következő tanulmány *Leon Oerlemans*, *Marius Meeus* és *Patrick Kenis* tollából. Az írás elején az európai regionális fejlődés sajátosságait, sikereit és kudarcait ismertetik, s gondolatmenetüket az innováció és a régió mint térbeli egység szükségszerű kapcsolódásával zárják le. Bemutatják és elemzik az innovációs elemet, annak összetevőit, s arra a konklúzióra jutnak, hogy ezek az összetevők részben feltételezik egymást (egymás jelenlétét), részben pedig szinergiát alkotva egy magasabb szintű működési egységben jelennek meg. A regionális innovatív aktorok így, mintegy egymást erősítve, hozzák létre a tanuló régiót.

Regionális innovációs rendszerekről, aszimmetrikus tudásról és a tanulás örökségéről írta tanulmányát *Philip Cooke*. A szerző kritikus álláspontja szerint a kedvező előjelek (az 1960–1980-as évek szervezeti, szervezetszociológiai kutatások eredményessége) és az 1990-es években született meghatározó elméleti koncepciók sikerességének ellenére a 2000-es évek közepére a tanuló régió fogalma gyengült, illetve felhígult. Éppen ezért a szerző igyekszik tisztázni az alapfogalmakat, a tanuló régió építőköveit (tudás, innováció, tanulás), és különösen ezek térbeli megjelenésének sajátosságaira hívja fel a figyelmet. Hangsúlyozza a regionális innovációs kapacitásokat, illetve ezek aszimmetrikus strukturálódását.

Mark Lorenzen a tanulás lokalitása és a társadalmi tőke közötti kapcsolatról készítette tanulmányát. A lokális tanulási folyamatok formálásában a társadalmi tőke nagy jelentőséggel bír. A gazdaságot építő elsődleges tényezők nélkülözhetetlenek a regionális fejlesztés

során, azonban nem minden sajátosságot és eredményt lehet megmagyarázni, levezetni belőlük. Feltételezhető tehát, hogy a társadalmi tényezők, a társadalmi tőkét erősítő szervezeti tényezők, valamint a társadalmi kapcsolatok rendszere egy adott térben figyelemre méltó municiót ad a tanuló régióknak. Lorenzen ennél is tovább megy, kiemeli, hogy a tanuló régió magyarázatánál a technológiai tanulás mellett szükséges a társadalmi tanulás szerepének tisztázása is. Végül a társadalmi tőke hiányáról, illetve ellenkezőleg, a társadalmi tőke felhalmozásáról villant fel gondolatokat.

Nicola Bellini és Mikel Landabaso az eddigiektől eltérő szempontból vizsgálja a témát. Kiindulópontjuk szerint megkérdőjelezhetően a tanuló régió és az innováció kapcsolata. Mivel az európai, azon belül az uniós szakpolitikákban az 1990-es években megerősödött az innováció szerepe, ennél fogva a tanuló régió problematikája indirekt formában megjelent az EU szakpolitikájában, illetve a fejlesztési politikákban is. Sőt, tovább is lépnek ezen megállapításon, amikor azt állítják, hogy éppen az innovációs politika az, amely megújította az európai fejlesztési politikát. Állításukat példákkal is alátámasztják: különböző regionális innovációs szakpolitikákból, illetve ezek megvalósításából szemezgetnek. Nemzetállamok szintjén is végeztek összehasonlításokat, sőt kilépve a kontinensről, észak-amerikai eseteket is elemeztek.

A fejezet Robert Hassink tanulmányával zárul, amelynek már a címe is sokat sejtet (*Tanuló régió: konstruktív kritika*). A szerző a fogalom pontosításának szükségességére hívja fel a figyelmet, majd ezt követően szójátékszerűen a regionális tanulás – tanuló régió viszonyrendszert elemzi. A *regionális tanulás* (mint új megközelítés) folyamatában a tanuló szervezetek meglétéből mint alapfelvetésből indul ki. A tanuló szervezetekre jellemző, hogy a tanulási folyamatokban az interakciók a külső környezettel erősek, fontosak, aktívák és dinamikusak. Sőt, a tanulás igen jelentős mértékben ezekben az interakciókban jelenik meg, vagyis a tanu-

lás a régióban történik (regionális tanulás). A vizsgálat fókuszát emiatt a külső környezetben lejátszódó tanulási folyamatokra kell fordítani. A tanuló régió fogalmának kritikáját Hassink a különböző kutatókhoz kapcsolódó fogalomértelmezések közötti feszültségek, ellentmondások felsorolásával és értékelésével végzi. A fogalmat szerinte annak ellenére érdemes elfogadni, hogy az jelenleg még homályos, zavaros, illetve kiegészítő megoldásként javasolja a *tanuló klaszterek* kifejezés használatának erősítését. Ezek szükségyszerűen nem csak egy adott régióon belül zajló tanulást manifesztálnak, és szerencsésen áthidalják a fogalomban meglévő térbeliség problematikáját.

A kötet a szerkesztőpáros közös tanulmányával zárul, amely egyrészt az előző fejezet tanulmányait foglalja össze, másrészt a fogalom és jelenség jövőjével kapcsolatos gondolatokat fogalmaz meg. A szerzők a tudás és tanulási bélyegzettség jellemzőit olyan fontos sajátosságnak vélik, amelynek vizsgálatával és a kutatások eredményeivel közelebb kerülhetünk a tanuló régió fogalmához és a jelenség megértéséhez.

A kiadvány kiválóan szolgálja azokat a kutatókat és érdeklődőket, akik a tanuló régió formálódásába és a különböző alapvető elméleti koncepciókba szeretnének betekintést nyerni. Ugyanakkor a témával régebb óta foglalkozó szakértők számára is nyújt olyan új információkat és ismereteket, amelyekkel ismereteiket bővíthetik, meglévő elképzeléseiket bizonyos mértékig újra gondolhatják.

(Roel Rutten & Frans Boekema (eds): *The Learning Region: Foundations, State of the Art, Future*. Elgar, 2007, Cheltenham. 301. p.)

Erdei Gábor

A JÓ MUNKÁS HOLTIG TANUL

Az élethosszig tartó tanulás (lifelong learning; a továbbiakban: LLL) a késő modern társadalom egyik sokat hangoztatott jelszava. Peter Jarvis *Globalisation, Lifelong Learning and the Learning Society: Sociological Perspectives* c. kö-